

การวิเคราะห์ความงามในเพลง พญาโศกตามแนวทางสุนทรียศาสตร์

เกียรติศักดิ์ ทองจันทร์

ความนำ

สุนทรียศาสตร์ เป็นวิชาที่ว่าด้วยปัญหาและทฤษฎีที่เกี่ยวกับความงามทางด้านศิลปกรรม นับเป็นแขนงหนึ่งของวิชาปรัชญา อยู่ในส่วนของคุณวิทยา (axiology) โดยเนื้อหาวิชามุ่งอธิบายเกี่ยวกับเรื่องความงามเป็นสำคัญ ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องความงามตามหลักสุนทรียศาสตร์จึงมีมาก ด้วยแต่ละบุคคลย่อมมองความงามต่างวาระแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับการศึกษา ประสบการณ์ ความรู้ และบริบทอื่น ๆ เข้าประกอบเป็นอันมาก การจะตัดสินให้เด็ดขาดว่าแนวคิดใครดีกว่าใครจึงเป็นการทำได้ยาก

การนำเสนอบทความเรื่อง “การวิเคราะห์ความงามในเพลงพญาโศก ตามแนวทางสุนทรียศาสตร์” นี้ เป็นการเสนอแนวความคิดหนึ่งในการวิเคราะห์องค์ประกอบทางด้านความงาม (Element of beauty) ของงานศิลปกรรม โดยใช้เพลงพญาโศกสามชั้น เป็นตัวอย่างในการแสดงการวิเคราะห์ โดยผู้เขียนได้แนวทางและแนวคิดในการวิเคราะห์จาก รองศาสตราจารย์พิชิตชัยเสรีเป็นสำคัญด้วยเห็นว่าเป็นแนวคิดที่ดี และครอบคลุมประเด็นสาระต่าง ๆ ในส่วนของการวิเคราะห์ตามแนวทางสุนทรียศาสตร์อย่างชัดเจน

สำหรับเหตุผลที่เลือกเพลงพญาโศก มาเป็นตัวอย่าง ในการวิเคราะห์นั้น เนื่องจากผู้เขียนมีความถนัดทางด้านดนตรีมากกว่าศิลปกรรมแขนงอื่น ๆ เป็นประการแรก ตลอดทั้งเมื่อพิจารณาเพลงต่าง ๆ แล้วเห็นว่าเพลง

พญาโศกนับเป็นเพลงดำเนินทำนองที่มีส่วนวนคมคาย มีการวางผังในการดำเนินทำนองอย่างรัดกุม ถึงแม้จะมีเพียงท่อนเดียวแต่ก็สร้างความขวนนียม (Delight) ได้เป็นอย่างดี ด้วยคุณสมบัติหลายประการที่พบในเพลงพญาโศก จึงทำให้บรรดาจารย์นิยมนำเพลงพญาโศก มาประติขฐเป็นทางเดียวให้กับเครื่องดนตรีต่าง ๆ แทบทุกชิ้น กระทั่งในเครื่องดนตรีสากล เช่นในไวโอลินหรือออร์แกนก็มีการเดี่ยวเพลงพญาโศก ความนิยมดังกล่าวประกอบกับคุณสมบัติต่าง ๆ ที่ปรากฏในเพลงพญาโศก จึงเป็นเหตุให้เลือกเพลงนี้เป็นตัวอย่างของการวิเคราะห์ หองค์ประกอบความงามในงาน ศิลปกรรม

ความเบื้องต้นเกี่ยวกับเพลงพญาโศก

ความเบื้องต้นเกี่ยวกับเพลงพญาโศก ที่นำมาเป็นตัวอย่างในการวิเคราะห์นี้ ผู้เขียนแบ่งเนื้อหาออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนของประวัติความเป็นมาในการประพันธ์ และเนื้อทำนองของเพลงพญาโศก โดยทั้ง 2 ส่วนเป็นการให้ความรู้และรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาเพื่อเป็นความรู้เบื้องต้นก่อนเข้าสู่เนื้อหารายละเอียดของการวิเคราะห์

เฉพาะในส่วนที่ 2 อันเป็นส่วนของเนื้อทำนองเพลงพญาโศกนั้น ผู้เขียนได้นำเสนอในรูปแบบของทางผังวงใหญ่ เนื่องจากในหลักวิชาทางดุริยางคศาสตร์ไทย ได้ให้ความสำคัญกับทำนองผังวงใหญ่ในการวิเคราะห์ ด้วยถือเป็นทำนองที่มีความใกล้เคียงกับทำนอง

หลัก (Essential Melody) อันเป็นทำนองเนื้อแท้ของเพลงมากกว่าทำนองของเครื่องดนตรีชิ้นอื่นๆ

ส่วนที่ 1 : ประวัติเพลงพญาโคก

รองศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี ได้ให้สัมภาษณ์ ลีลา ศรีประพันธ์ ในงานวิจัยระดับปริญญาตรีเรื่อง วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทางซอด้วงและซออู้ เพลงพญาโคกสามชั้นทางอาจารย์พิชิต ชัยเสรี เกี่ยวกับประวัติ เพลงพญาโคกไว้ว่าเดิมเพลงพญาโคกเป็นเพลงประเภท อัตราสองชั้นฉาย 1 รวมอยู่ในเพลงเรื่องเพลงพญาโคก อยู่เป็นลำดับที่ 2 ซึ่งในฉบับเรื่องนี้ประกอบด้วยเพลง 5 เพลง คือ(ลีลา ศรีประพันธ์, 2537 : 11)

1. เพลงพญาผืน
2. เพลงพญาโคก
3. เพลงพญาครวญ
4. เพลงพญาตริก
5. เพลงพญารำพึง

นอกจากนี้ ในหนังสือฟังและเข้าใจเพลงไทย ของอาจารย์มนตรี ตราโมทและวิเชียร กุลตันท์ ได้กล่าว

ถึงเพลงพญาโคกไว้ว่า “ครั้นถึงราวสมัยปลายรัชกาลที่ 4 พระประดิษฐไพเราะ (มี ดุริยางค์กูร หรือ ครูมี แยก) จึง แต่งเป็น 3 ชั้น สำหรับร้องและบรรเลงมโหรีปี พาทย์ แล้วจึงประดิษฐ์เป็นเพลงเดี่ยวขึ้นอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งดุริยางค์ ศิลปินได้ยึดถือเป็นแบบฉบับสำหรับเดี่ยวด้วยเครื่อง ดนตรีทุกชนิดสืบมาจนทุกวันนี้” (มนตรี ตราโมท แลวิเชียร กุลตันท์, 2523 : 559)

ดังนั้นจากประวัติความเป็นมาของเพลงพญาโคก แสดงให้เห็นว่าเพลงนี้ได้รับความนิยมเป็นอย่างสูง ในการบรรเลง ดังจะเห็นได้จากการที่พระประดิษฐ์ไพเราะหรือครูมีแยก ได้นำเพลงพญาโคกมาขยายเพื่อใช้ สำหรับการบรรเลงทั้งประเภทวงมโหรี และวงปีพาทย์ คาดว่าคงได้รับความนิยมมากจนถูกนำมาประดิษฐ์เป็น ทางเดี่ยวและนำมาประดิษฐ์ให้กับเครื่องดนตรีทุกชนิด ในลำดับต่อมาการดังกล่าวย่อมเป็นสิ่งชี้วัดความไพเราะ และงดงามในเพลงพญาโคกได้เป็นอย่างดี

ส่วนที่ 2 : เนื้อทำนองเพลงพญาโคกอัตราสองชั้น

ท่อนเดี่ยว

ม ม	- ม	ร ร	ด ด	ช ช	ล ล	ท ท	ด ด - ร
- ม	- ช - ร	- ด	- ช	- ล	- ท	- ด	- ร

- ล	ช ม	ด ด	ร ร - ม	- ม - ม	- ม	ม ม	ร ร - ด
ช ม	ร ด	- ร	- ม	- ช - ล	- ช - ม	- ร	- ด

ท ท	- ด - ร	- ม - ร	- ด - ท	- ช	- - ล ท	- ล - ท	- ด - ร
- ท	- ด - ร	- ม - ร	- ด - ท	- ช	ท	- ล - ท	- ด - ร

- ท	ล ฟ	- ร	ม ฟ	ล ท	ร ท	ล ท	ล ฟ
ล ฟ	ม ร	- ล	- ร	ม ฟ	ล ฟ	ล ฟ	ม ร

ร ม	ฟ ช	ล	ช ฟ	ด ล	ล ช	ช ม	ม ร
- ด	ร ม	ฟ ช ฟ	ม ร	ช ม	ม ร	ร ด	ด ท

--- ล	ท ท	--- ร	ท ท	- ม	ม ม	ร ร	ท ท - ล
ล	- ท	ร	- ท	- ม - ม	- ร	- ท	- ล

- ร - ช	-- ล ท	- ร - ท	- ล - ช	- ม	ร ร	ช ช	ล ล - ท
- ล - ช	ท	- ร - ท	- ล - ช	- ท - ล	- ช	- ล	- ท

ล ท	- ร - ม	- ม - ม	- ร - ท	- ร - ม	- ร	ท ท	ล ล - ช
- ช	- ร - ม	- ช - ม	- ร - ท	- ร - ม	- ร - ท	- ล	- ช

- ท - ร	- ท	ล ล	ช ช - ม	- ม	ร ร	ม ม	ช ช
- ท - ร	- ท - ล	- ช	- ม	- ท - ล	- ท	- ช	- ล

-- ท	ท ล	ช ล	ล ช	ม ช	ช ม	ร ม	ม ร
ล	ช ม	ม ช	ม ร	ร ม	ร ท	ท ร	ท ล

- ม	ร ท	- ช	ล ท	- ด - ร	ม ร	ล ท	ด ร
ร ท	ล ช	- ร	- ช	- ช	ด ท	ล ช	ล ท

ร	ด ร	ม ร	ด ร	- ด	- พ	- ร	ม พ
-- ล	ด ท	ด ท	ด ท	ท ล	ม ร	- ล	- ร

ล ท	ร ท	ล ท	ล พ	- ด	- พ	- ร	ม พ
- พ	ล พ	ล พ	ม ร	ท ล	ม ร	- ล	- ร

- พ	พ ม - พ	- ท	ล ล - ท	- ด - ม	- ด	ท ท	ล ล - พ
- ม - ด	ท - ด	- ท - ล	- ท	- ด - ม	- ด - ท	- ล	ด

- ท	ล พ	- ร	ม พ	ล ท	ร ท	ล ท	ล พ
ล พ	ม ร	- ล	- ร	- พ	ล พ	ล พ	ม ร

- ล	ช ม	- ด	ร ม	ร ม	พ ช	ล	ช พ
ช ม	ร ด	- ช	- ด	- ด	ร ม	พ ช พ	ม ร

กลับต้น

(ลงจบให้นำบรรทัดที่ 1 มาจบ)

รายละเอียดในการวิเคราะห์

การวิเคราะห์ความงามในเพลงพญาโคกตามแนวทางสุนทรียศาสตร์นี้ ทำการวิเคราะห์องค์ประกอบต่างๆของ สื่อ (Media) ซึ่งสื่อในที่นี้คือเพลงพญาโคก โดยทำการวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. เรื่องราว (Subject Material)
2. เนื้อหา (Content)
3. องค์ประกอบแห่งความงาม (Element of beauty)

ประเด็นที่ตั้งไว้ดังกล่าวนี้ นับเป็นปัจจัยและข้อสนับสนุนที่ให้งานศิลปกรรมนั้น ๆ เป็นที่ ยวนนิยม (Delight) แก่ผู้เสพงาน ดังนั้นการวิเคราะห์แจกแจงในประเด็นดังกล่าวย่อมทำให้เห็นเหตุปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบของความงามในงานศิลปกรรมนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี ในลำดับถัดไปจะได้แสดงอรรถาธิบายการวิเคราะห์ความงามในเพลงพญาโคกตามประเด็นที่ตั้งไว้ดังนี้

1. เรื่องราว (Subjective Material)

เรื่องราว หรือ Subjective Material นี้คือเรื่องราวที่ปรากฏในสื่อ (Media) หรือในงานศิลปกรรมโดยเป็นการอธิบายว่า สื่อ (Media) นั้น ๆ มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับอะไร มีลักษณะอย่างไร ซึ่งในที่นี้ผู้เขียนเลือกใช้เพลงพญาโคกเป็นสื่อในการแถลงความงาม ดังนั้นสามารถอธิบายเรื่องราว (Subjective Material) ของเพลงพญาโคกได้ดังนี้

เรื่องราวที่ปรากฏในเพลงพญาโคกนั้น แม้มิได้ปรากฏให้เห็นชัดเป็นภาพเช่นในงานศิลปกรรมแขนงอื่น ๆ ด้วยเป็นงานศิลปกรรมประเภทไร้อักษร (Non – Representation Art) แต่กลับมีอำนาจภาพในการสะท้อนอารมณ์แก่ผู้เสพงานไม่แพ้กัน ดังนั้นในการอธิบายเรื่องราว (Subjective Material) จึงอธิบายได้ยากด้วยมองไม่เห็นจับต้องรูปคลามีได้ แต่อย่างไรก็ตามหากจะกล่าวถึงเรื่องราว (Subjective Material) ในเพลงพญาโคกพบว่าเพลงพญาโคกนี้ มีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับความโศก(Tragedy)เป็นสำคัญ เพราะเมื่อพิจารณา

จากองค์ประกอบทางด้านดนตรี เป็นต้นว่าระดับเสียงและสำนวนทำนอง พบว่าเพลงพญาโคกดำเนินทำนองอยู่ในกลุ่มเสียงเพียงกลางเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งกลุ่มเสียงดังกล่าวเป็นกลุ่มเสียงที่มีระดับเสียงต่ำที่สุดในบรรดากลุ่มเสียงทั้งหมดของไทยซึ่งระดับเสียงที่ต่ำ มีผลทำให้สะท้อนอารมณ์ในทางโศกเศร้าเป็นอย่างดี ตลอดทั้งการเปลี่ยนระดับเสียงที่มีอยู่ตลอดทั้งเพลง ทำให้เกิดความปีบคันทางอารมณ์ ก็เป็นเหตุให้เกิดความโศกได้เช่นกัน นอกจากนี้ข้อสังเกตในเรื่องของระดับเสียงและท่วงทำนองแล้วบทร้องที่นิยมใช้ขับร้อง ก็สอดคล้องกันกับอารมณ์ของเพลงที่เป็นไปในทางโศกเศร้าเช่นกัน สังเกตตัวอย่างบทร้องข้างล่าง

ไฉวันใดมิได้พบประสบพัศตร์
ราวหัวอกจะหักเสียให้ได้
หวนรำลึกน้ำตาก็ตกใน
กลายเป็นไฟเผา ร้อยรอนชีวี

นอกจากบทร้องที่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความโศกเศร้า จากการพลัดพรากสิ่งอันเป็นที่รักแล้ว ชื่อเพลงก็เป็นตัวบอกเรื่องราว (Subject Material) ของสื่อ (Media) ได้เป็นอย่างดี จึงอาจสรุปได้ว่าเรื่องราว (Subject Material) ของเพลงพญาโคกปรากฏอยู่กับการดำเนินทำนองระดับเสียงบทร้องและชื่อเพลง โดยเรื่องราวทั้งหมดเกี่ยวข้องกับความโศกเศร้า (Tragedy) ทั้งสิ้น

2. เนื้อหา (Content)

เนื้อหา (Content) คือ เนื้องานของสื่อ (Media) ยกตัวอย่างเช่น เนื้อหาของภาพวาด ได้แก่ ผืนผ้าใบสีที่ใช้ เป็นต้น โดยผืนผ้าใบและสีที่ใช้ดังกล่าวเป็นเนื้องานที่ใช้ในการสร้างสื่อคือภาพวาดดังนั้นเนื้อหา (Content) ของเพลงพญาโคก จึงเป็นเรื่องขององค์ประกอบทางดนตรีอันได้แก่ ท่วงทำนอง (Melody) การประสานเสียง (Harmony) และจังหวะ (Rhythm) ที่ถูกเรียบเรียงขึ้นเป็นเพลงพญาโคก

ในการพิจารณาเนื้อหา (Content) ตามหลักสุนทรียศาสตร์นั้น ได้แบ่งคุณค่าของเนื้อหา (Value of Content) ย่อยออกไปอีก 3 ส่วนคือ เนื้อหาเชิงรูปแบบ

(Formal Content) เนื้อหาเชิงจิต (Psychological Content) และเนื้อหาเชิงปรัชญา (Philosophical Content) ซึ่งการอธิบายเนื้อหา (Content) ตามประเด็นย่อยทั้ง 3 จะครอบคลุมไปในทุก ๆ ส่วนแห่งสาระัตถะ เป็นต้นว่าในเรื่องขององค์ประกอบทางด้านดนตรี ดังนั้นในการอธิบายในส่วนขอ เนื้อหา (Content) นี้จึงอธิบายตามประเด็นทั้ง 3 ที่ได้แจ้งไว้แล้วดังนี้

2.1 เนื้อหาเชิงรูปแบบ (Formal Content) เป็นเนื้อหาที่อธิบายเกี่ยวกับเนื้อหาของสื่อ (Media) ว่าใช้เนื้อหาอะไรในการสร้างสื่อ (Media) ซึ่งสื่อ (Media) ในที่นี้คือเพลงพญาโคก ดังนั้นเนื้อหาเชิงรูปทรง (Formal Content) จึงเกี่ยวกับการอธิบายในเรื่องขององค์ประกอบทางดนตรีเป็นสำคัญ ดังมีรายละเอียดดังนี้

2.1.1 ท่วงทำนอง (Melody) เพลงพญาโคก เป็นเพลงดำเนินทำนองมีเพียงท่อนเดียว ดำเนินทำนองอยู่ในกลุ่มเสียง 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเสียงเพียงออบน (ด ร ม X ซ ล X) กลุ่มเสียงโน (ร ม ฟ X ล ท X) และกลุ่มเสียงเพียงออล่าง (ซ ล ท X ร ม) จากการที่มีการเปลี่ยนกลุ่มเสียงในการดำเนินทำนองถึง 3 กลุ่มเสียง ทำให้เพลงพญาโคกมีการใช้เสียงครบทั้ง 7 เสียง

2.1.2 จังหวะ (Rhythm) เพลงพญาโคก ใช้หน้าทับปรบไก่ตีประกอบจังหวะ โดยมีความยาวทั้งสิ้น 8 จังหวะหน้าทับ ส่วนในจังหวะฉิ่งนั้นบรรเลงแบบตีเปิด - ปิด (ฉิ่ง - ฉับ)

2.1.3 การประสานเสียง (Harmony) สำหรับการประสานเสียงนั้นเป็นลักษณะของการประสานเสียงในแนวนอน กล่าวคือเครื่องดนตรีในแต่ละชิ้นจะดำเนินทำนองไปตามวิธีการดำเนินทำนองของตน ซึ่งสอดประสานกันไปกับเครื่องดนตรีชิ้นอื่น ๆ จนกระทั่งจบเพลง การประสานเสียงในแนวนอนดังกล่าว นับเป็นขนบทางวัฒนธรรมของดนตรีไทยอันเป็นเอกลักษณ์โดยเฉพาะ

2.2 เนื้อหาเชิงจิต (Psychological Content) เนื้อหาในส่วนนี้ เกิดขึ้นต่อจากการพิเคราะห์เนื้อหาเชิงรูปแบบ (Formal Content) แล้ว โดยเนื้อหาในส่วนนี้ส่งผลกระทบต่ออารมณ์ของผู้ที่รักพินิจเป็นสำคัญ กล่าวคือสื่อ (Media) นั้นส่งผลต่ออารมณ์ทำให้

เกิดความรู้สึกต่าง ๆ เช่น รัก เศร้า ตลก ประหลาดใจ โกรธ เป็นต้น อารมณ์ที่เกิดขึ้นจากการตรึงพินิจงานต่าง ๆ นี้จัดได้ว่าเป็นเนื้อหาเชิงจิต (Psychological Content) ทั้งสิ้น

ดังนั้นเมื่อพิจารณาเนื้อหาเชิงจิต (Psychological Content) ในเพลงพญาโคกพบว่า เพลงดังกล่าว ส่งผลกระทบต่ออารมณ์เป็นไปในเชิงโศกเศร้า รันทด โดยเฉพาะในช่วงทำนองที่มีการเปลี่ยนระดับเสียง นับเป็นช่วงที่ให้อารมณ์สะเทือนใจ ด้วยระดับเสียงที่เปลี่ยนไปมีผลส่งให้อารมณ์เปลี่ยนแปลงตามไปด้วยเช่นกัน

2.3 เนื้อหาเชิงปรัชญา (Philosophical Content) เนื้อหาในส่วนนี้ถือว่าเป็นเนื้อหาในส่วนลึก เกิดขึ้นเฉพาะตัวบุคคล เป็นสำคัญ ดังนั้นจึงอาจจะเกิดหรือไม่เกิดขึ้นแก่ผู้เสพงานก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสบการณ์สุนทรียและการศึกษาในทางด้านศิลปกรรมนั้น ๆ เป็นสำคัญ ตลอดทั้งตัวสื่อ (Media)

เองก็นับเป็นตัวสำคัญในการส่งผลให้เกิดเนื้อหาในส่วนนี้ หากตัวสื่อ (Media) ไม่มีนัยความสำคัญหรือไม่มีความลึกซึ้งพอ เนื้อหาเชิงปรัชญา (Philosophical Content) ก็ไม่อาจสำแดงได้

แต่เมื่อพิจารณาเพลงพญาโคก กลับพบว่า เพลงนี้มีเนื้อหาลึกซึ้งถึงขั้น Philosophical Content หากผู้เสพพิจารณาใคร่ครวญด้วยปัญญา ก็จะเห็นอย่างแจ่มแจ้ง เพลงพญาโคกนั้นแม้จะมีอาณาภาพสะท้อนอารมณ์ให้ระลึกถึงความทุกข์โศกเป็นหลัก แต่ก็หาใช่ความโศกเศร้าที่แสดงออกมาอย่างฟูมฟาย หากจะเปรียบความทุกข์โศกอันเป็นรสที่ได้จากการฟังเพลงพญาโคก ตามแนวทางพระพุทธศาสนาที่แบ่งระดับความทุกข์ไว้เป็น 5 ระดับ คือ

ทุกข์	คือ	ทุกข์กาย
โทมนัส	คือ	ทุกข์ใจ
โศกะ	คือ	ความเศร้าใจที่กระเทือนอยู่ในภายในกันนิ่ง
ปริเวระ	คือ	คร่ำครวญ รำพึงรำพันด้วยความเสียใจ ร้องให้ออกมา

อุปายาสะ คือ โศกเศร้าอย่างที่สุด หมดน้ำตา
ร้องจนไม่มีน้ำตา

พบว่าเพลงพญาโศกลำดับที่ 3 ขององค์
ความทุกข์ คือ โศก ความทุกข์ชนิดนี้อุปมาดังความ
ทุกข์ของผู้รู้ความเป็นไปของโลก ว่าต้องมีสภาพเป็นทุกข์
อนิจจัง อนัตตา แม้จะโศกเศร้า ก็กระเพื่อมอยู่ในจิต
มิได้ต้ออกชกตัว เหตุนี้เองแม้จะสะเทือนอารมณ์ใน
ทางโศก แต่ก็มิภาวะนิ่งสงบกระสายอยู่ในที่เสมอ

3. องค์ประกอบแห่งความงาม (Element of beauty)

องค์ประกอบแห่งความงาม (Element of
beauty) ตามหลักสุนทรียศาสตร์สามารถแบ่งออกได้เป็น
3 ประเด็นหลัก คือ เอกภาพ (Unity) ความซับซ้อน (Com
plexity) และความเข้มข้น(Intensity) ซึ่งสามารถอธิบาย

ตัวอย่าง จำนวนที่ซ้ำในเพลงพญาโศก

ม ม	- ม	ร ร	ด ด	ช ช	ล ล	ท ท	ด ด - ร
- ม	- ช - ร	- ด	- ช	- ล	- ท	- ด	- ร

จำนวนดังกล่าวหากพิจารณาบริบทอื่นเข้า
ประกอบจะเห็นชัดขึ้นโดยการพิจารณาเพลงในกลุ่ม
เพลงเรื่องพญาโศก อันประกอบด้วยเพลงพญาผืน
พญาโศก พญาครวญ พญาตริก และพญารำพึง
ซึ่งเมื่อพิจารณาพบว่า จำนวนขึ้นต้นและลงจบท้ายเพลง
ของกลุ่มเพลงเรื่องชุดนี้ ใช้จำนวนดังกล่าวทั้งหมด
ทำให้เกิดเป็นเอกลักษณ์และเอกภาพร่วมกันของกลุ่ม
เพลงเรื่องดังกล่าวเพราะฉะนั้น จำนวนที่ทำการซ้ำ
ในเพลงพญาโศกในส่วนต้น และส่วนท้ายของเพลง
จึงนับเป็นจำนวนที่สร้างเอกลักษณ์และเอกภาพให้
กับเพลงตลอด รวมไปถึงกลุ่มเพลงเรื่องพญาโศกอันถือ
เป็นต้นรากที่มาของเพลงพญาโศกด้วยเช่นกัน

3.1.2 ประการที่ 2 ความ
หลากหลาย (Variation) ความหลากหลายในตัวสื่อ
(Media) นับเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สื่อ (Media)
มีความเป็นเอกภาพ (Unity) และหากกล่าวถึงความหลาก

ในแต่ละประเด็นตามหัวข้อต่าง ๆ ได้ดังนี้

3.1. ความเป็นเอกภาพ (Unity) ความ
เป็นเอกภาพนี้ยังสามารถแยกย่อยออกไปอีกได้ 4 ส่วน
แต่ในการอธิบายโดยใช้เพลงพญาโศกสามเป็นตัวแสดงคุณ
งานนี้จะไม่อธิบายหมดทุกส่วน แต่จะกล่าวเฉพาะใน
ประเด็น ที่พบเห็นได้ในเพลงพญาโศกดังนี้

3.1.1. ประการแรกที่จะกล่าว
ในประเด็นของ ความเป็นเอกภาพ (Unity) คือ การทำซ้ำ
(Repetition) การทำซ้ำในเพลงพญาโศกนี้ ถึงแม้จะไม่มี
ความโดดเด่น เช่นในช่วงท้ายของเพลงแขกมอญ
แต่จำนวนที่ซ้ำก็ดูประหนึ่งมีนัยสำคัญในการซ้ำ ทำให้
เพลงพญาโศกมีเอกลักษณ์และเป็นเอกภาพ จำนวนดัง
กล่าวคือ จำนวนขึ้นต้นและลงท้ายของเพลงพญาโศก
ที่เป็นจำนวนเดียวกัน

หลากหลายในแง่ของระดับเสียงที่มีการเปลี่ยนระดับ
เสียงอยู่เกือบตลอดเวลาทั้งเพลงอย่างโดดเด่น โดยมีการ
เปลี่ยนถึง 3 ครั้งภายในท่อนเดียว และในตอนสุดท้าย
จึงหันกลับมาดำเนินทำนอง ในระดับเสียงตั้งต้นครั้งแรก
และลงจบ ด้วยจำนวนตั้งต้นดังที่ได้อธิบายไปแล้ว
ในประเด็นของการทำซ้ำ (Repetition) การดังกล่าวย่อม
ส่งเสริมให้เพลงพญาโศกมีความเป็นเอกภาพโดดเด่น
ยิ่งขึ้น

3.1.3 ประการสุดท้าย ความ
ได้สัดส่วน (Proportion) เพลงพญาโศก ถือเป็นเพลง
หน้าทับปรบไกที่มีความไม่มากจนเกินไปกล่าว คือมีเพียง
8 จังหวะหน้าทับเท่านั้นถือเป็นสัดส่วนที่กำลังดีในการ
บรรเลง ประกอบกับลักษณะของการร้อยเรียงจำนวน
และการเปลี่ยนระดับเสียงที่ดีนักได้ตกแต่งไว้อย่างรับกัน
พอดีไม่มาก – น้อยเกินไปก็จัดเป็นความได้สัดส่วน

3.2 ความซับซ้อน (Complexity) องค์ประกอบในส่วนของความซับซ้อนนี้สามารถจำแนกออกได้เป็นหัวข้อดังนี้

3.2.1 ความสำเร็จสมบูรณ์ (Completes) หมายถึง การจบอย่างสมบูรณ์ โดยมีภาวะตั้งต้นและเริ่มซับซ้อนมากขึ้นจนถึงขั้นสุดยอด สุดท้ายจึงลงจบซึ่งความซับซ้อนดังกล่าวนี้ปรากฏในเพลงพญาโคกสามชั้นอย่างชัดเจน กล่าวคือในเพลงพญาโคกมีลักษณะสำนวนเพลงที่ค่อยๆ เพิ่มความซับซ้อนมากขึ้น โดยสังเกตจากตัวอย่างในเรื่องการเปลี่ยนระดับเสียงจากเสียงหนึ่งไปอีกเสียงหนึ่ง เป็นต้น และสุดท้ายก็ผันเสียงมาจบลงตรงสำนวนเดิม การเปลี่ยนระดับเสียงอยู่ตลอดเวลา

นับเป็นความซับซ้อนอย่างหนึ่งในการดำเนินทำนอง และสุดท้ายจึงทำการลงจบด้วยสำนวนเดิมที่เป็นสำนวนตั้งต้นแต่แรกมาจึงนับเป็นการลงจบได้อย่างงดงาม สร้างความสำเร็จสมบูรณ์ (Completes) ได้เป็นอย่างดี

3.2.2 ความเคลื่อนไหว (Motion) สภาพจะฉะฉานหรือความเคลื่อนไหวที่ปรากฏในเพลงพญาโคกนี้ ปรากฏเห็นเด่นชัดในการเปลี่ยนระดับเสียงซึ่งสามารถอธิบายภาพรวมของการเคลื่อนไหวระดับเสียงในเพลงได้ดังนี้

เริ่มจากภาวะตั้งต้นด้วยสำนวนที่เป็นเอกลักษณ์ของเพลงคือ สำนวนข้างล่างนี้

ตัวอย่าง สำนวนที่นับเป็นเอกลักษณ์ของเพลงพญาโคก

ม ม	- ม	ร ร	ด ด	ช ช	ล ล	ท ท	ด ด - ร
- ม	- ช - ร	- ด	- ช	- ล	- ท	- ด	- ร

ถัดมาเป็นสำนวนในกลุ่มเสียง ตรี ม X ช ล X ไม่นาน จึงค่อยเปลี่ยนกลุ่มเสียงเป็น ตรี ม ฟ X ล ท X

ตัวอย่าง 2 บรรทัดแรก คือ กลุ่มเสียง ตรี ม X ช ล X และ 2 บรรทัดหลัง คือ กลุ่มเสียง ตรี ม ฟ X ล ท X

- ล	ช ม	ด ด	ร ร - ม	- ม - ม	- ม	ม ม	ร ร - ด
ช ม	ร ด	- ร	- ม	- ช - ล	- ช - ม	- ร	- ด

ท ท	- ด - ร	- ม - ร	- ด - ท	- ช	- - ล ท	- ล - ท	- ด - ร
- ท	- ด - ร	- ม - ร	- ด - ท	- ช	ท	- ล - ท	- ด - ร

- ท	ล ฟ	- ร	ม ฟ	ล ท	ร ท	ล ท	ล ฟ
ล ฟ	ม ร	- ล	- ร	ม ฟ	ล ฟ	ล ฟ	ม ร

ร ม	ฟ ช	ล	ช ฟ	ด ล	ล ช	ช ม	ม ร
- ด	ร ม	ฟ ช ฟ	ม ร	ช ม	ม ร	ร ด	ด ท

จากนั้นดำเนินอยู่ 1 จังหวะหน้าทับ แล้วผันเสียงต่อไปเป็น ซ ล ท X ร ม X อยู่ประมาณ 3 จังหวะแล้วเปลี่ยนกลับไปอีก เป็น ร ม ฟ X ล ท X

ตัวอย่าง บรรทัดที่ 1-6 คือ กลุ่มเสียง ซ ล ท X ร ม X และบรรทัดที่ 7-10 คือ กลุ่มเสียง ร ม ฟ X ล ท X

- - - ล	ท ท	- - - ร	ท ท	- ม	ม ม	ร ร	ท ท - ล
ล	- ท	ร	- ท	- ม - ม	- ร	- ท	- ล

- ร - ซ	- - ล ท	- ร - ท	- ล - ซ	- ม	ร ร	ซ ซ	ล ล - ท
- ล - ซ	ท	- ร - ท	- ล - ซ	- ท - ล	- ซ	- ล	- ท

ล ท	- ร - ม	- ม - ม	- ร - ท	- ร - ม	- ร	ท ท	ล ล - ซ
- ซ	- ร - ม	- ซ - ม	- ร - ท	- ร - ม	- ร - ท	- ล	- ซ

- ท - ร	- ท	ล ล	ซ ซ - ม	- ม	ร ร	ม ม	ซ ซ
- ท - ร	- ท - ล	- ซ	- ม	- ท - ล	- ท	- ซ	- ล

- - ท	ท ล	ซ ล	ล ซ	ม ซ	ซ ม	ร ม	ม ร
ล	ซ ม	ม ซ	ม ร	ร ม	ร ท	ท ร	ท ล

- ม	ร ท	- ซ	ล ท	- ด - ร	ม ร	ล ท	ด ร
ร ท	ล ซ	- ร	- ซ	- ซ	ด ท	ล ซ	ล ท

ร	ด ร	ม ร	ด ร	- ด	- ฟ	- ร	ม ฟ
- - ล	ด ท	ด ท	ด ท	ท ล	ม ร	- ล	- ร

ล ท	ร ท	ล ท	ล ฟ	- ด	- ฟ	- ร	ม ฟ
- ฟ	ล ฟ	ล ฟ	ม ร	ท ล	ม ร	- ล	- ร

- ฟ	ฟ ม - ฟ	- ท	ล ล - ท	- ด - ม	- ด	ท ท	ล ล - ฟ
- ม - ด	ท - ด	- ท - ล	- ท	- ด - ม	- ด - ท	- ล	ด

- ท	ล ฟ	- ร	ม ฟ	ล ท	ร ท	ล ท	ล ฟ
ล ฟ	ม ร	- ล	- ร	- ฟ	ล ฟ	ล ฟ	ม ร

สุดท้าย ก็กลับสู่ระดับเสียง ตรี ม X ซ ล X และจบด้วย สำนวนพยางค์ที่ขึ้นไว้ตอนต้น ลักษณะการเปลี่ยนระดับเสียงดังกล่าวนี้เอง ถือเป็นตัวแทนของความเคลื่อนไหว อันแสดงให้ Complexity (ความซับซ้อน) ชัดขึ้น

ตัวอย่าง สำนวนที่ดำเนินทำนองอยู่ในกลุ่มเสียง ตรี ม X ซ ล X

- ล	ซ ม	- ด	ร ม	ร ม	ฟ ซ	ล	ซ ฟ
ซ ม	ร ด	- ซ	- ด	- ด	ร ม	ฟ ซ ฟ	ม ร

3.2.3 ความขัดแย้งคลี่คลายและความคลี่คลาย (Conflict and Resolution) ในประเด็นนี้สามารถอธิบายได้ว่า เพลงพญาโคกนั้น เมื่อเปลี่ยนระดับเสียงแล้วสำนวนก็เปลี่ยนตามไปด้วย สำนวนที่เปลี่ยนไปรวมทั้งระดับเสียงที่เปลี่ยนไปนั้น จัดเป็น Conflict คือความขัดแย้ง แต่คงสภาพอยู่ลักษณะหนึ่ง เมื่อเปลี่ยนระดับเสียงกลับคืน สำนวนเพลงก็เปลี่ยนไป การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้จัดเป็นสภาวะ Resolution (ความคลี่คลาย) ดังตัวอย่างโน้ตที่ยกมาประกอบนี้

ตัวอย่าง บรรทัดที่ 1 – 4 เป็น Conflict และบรรทัดที่ 5 จัดเป็น Resolution

ร	ด ร	ม ร	ด ร	- ด	- ฟ	- ร	ม ฟ
-- ล	ด ท	ด ท	ด ท	ท ล	ม ร	- ล	- ร

ล ท	ร ท	ล ท	ล ฟ	- ด	- ฟ	- ร	ม ฟ
- ฟ	ล ฟ	ล ฟ	ม ร	ท ล	ม ร	- ล	- ร

- ฟ	ฟ ม - ฟ	- ท	ล ล - ท	- ด - ม	- ด	ท ท	ล ล - ฟ
- ม - ด	ท - ด	- ท - ล	- ท	- ด - ม	- ด - ท	- ล	ด

- ท	ล ฟ	- ร	ม ฟ	ล ท	ร ท	ล ท	ล ฟ
ล ฟ	ม ร	- ล	- ร	- ฟ	ล ฟ	ล ฟ	ม ร

- ล	ซ ม	- ด	ร ม	ร ม	ฟ ซ	ล	ซ ฟ
ซ ม	ร ด	- ซ	- ด	- ด	ร ม	ฟ ซ ฟ	ม ร

3.3. ความเข้มข้น (Intensity) ในเพลงพญาโคกสามชั้น หากจะอธิบายในส่วนของ ความเข้มข้น (Intensity) แล้วเห็นว่าระดับเสียงที่ปรากฏในเพลงพญาโคก ย่อมแสดงความเข้มข้นได้เป็นอย่างดี เนื่องจากสำนวนเพลงหรือระดับเสียงที่ดีทุกครั้งี่เปลี่ยนระดับเสียงสำนวนก็จะเพิ่มความเข้มข้นส่งผลสะท้อนอารมณ์ผู้เสพเสมอ ดังตัวอย่างโน้ตที่จะแสดงในลำดับถัดไป สังเกตว่าเมื่อมีการเปลี่ยนระดับเสียงลักษณะสำนวนก็จะทวีความเข้มข้นขึ้น การดำเนินทำนองจะเก็บถี่กระชั้นกว่าปกติ

ตัวอย่าง สังเกตตั้งแต่บรรทัดที่ 2 ลงมา เห็นว่าสำนวนเพลงค่อยๆ พัฒนาความเข้มข้นขึ้นเรื่อย ๆ ดูจากการดำเนินทำนองของมือฆ้อง จะเห็นว่ามืออาการดำเนินทำนองแบบเก็บกระชั้นขึ้น

ม ม	- ม	ร ร	ด ด	ช ช	ล ล	ท ท	ด ด - ร
- ม	- ช - ร	- ด	- ช	- ล	- ท	- ด	- ร

- ล	ช ม	ด ด	ร ร - ม	- ม - ม	- ม	ม ม	ร ร - ด
ช ม	ร ด	- ร	- ม	- ช - ล	- ช - ม	- ร	- ด

ท ท	- ด - ร	- ม - ร	- ด - ท	- ช	- - ล ท	- ล - ท	- ด - ร
- ท	- ด - ร	- ม - ร	- ด - ท	- ช	ท	- ล - ท	- ด - ร

- ท	ล ฟ	- ร	ม ฟ	ล ท	ร ท	ล ท	ล ฟ
ล ฟ	ม ร - ล	- ร	ม ฟ	ล ฟ	ล ฟ	ล ฟ	ม ร

ร ม	ฟ ช	ล	ช ฟ	ด ล	ล ช	ช ม	ม ร
- ด	ร ม	ฟ ช ฟ	ม ร	ช ม	ม ร	ร ด	ด ท

ความสรุป

เพลงพญาโศกสามชั้น ด้านเนื้อหา (Content) ทั้งที่เป็นเนื้อหาเชิงรูปทรงก็ดี เนื้อเชิงจิตและเนื้อหาเชิงปรัชญา พบว่ามีความซับซ้อนและงดงามทั้งสิ้นก่อให้เกิดความสำเร็จแก่ผู้เสพในเบื้องต้น และอาจจะส่งผลให้เห็นสัจธรรมความเป็นไปของโลกในเบื้องท้ายเมื่อตรึกพิณใจอย่างใคร่ครวญโดยใช้ปัญญา ส่วนทางด้านเรื่องราว (Subject Material) พบว่าเพลงนี้เกี่ยวกับความโศกเศร้า ความทุกข์อันเกิดจากการพลัดพรากซึ่งเรื่องราวทางด้านโศกนี้ ประชาชนเชื่อกันว่าสามารถกำจัดชักฟอกจิตใจให้อ่อนโยน ได้ดังนั้นแม้เรื่องราวจะเกี่ยวพันไปในทางโศก แต่ก็แฝงเร้นคุณงามยวนนิยมนิยมชมเชยอยู่ด้วย และในประเด็นขององค์ประกอบทางด้านความงาม (Element of beauty) นั้น อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ด้วยองค์ประกอบเกี่ยวกับการเปลี่ยนระดับภายในเพลงพญาโศกนั่นเองที่ทำให้เพลงพญาโศก มีความซับซ้อนทั้งด้านโครงสร้างและระดับเสียง จนทำให้เพลง ดังกล่าวเป็นเพลงที่ได้รับความนิยมนำมาบรรเลง ซึ่งโดยส่วนใหญ่

การแสดงการวิเคราะห์แจกแจง เนื้องาน (Content) เรื่องราว (Subject Material) และองค์ประกอบทางด้านความงาม (Element of beauty) ตามแนวทางแห่งวิชาสุนทรียศาสตร์ดังที่ได้แสดงไว้แล้วข้างต้นนี้ นับเป็นฝังความคิดในการวิเคราะห์ผลงานทาง ศิลปกรรม อีกแนวคิดหนึ่งที่ผู้เขียนได้นำเสนอ โดยได้แนวคิดสำคัญจาก รองศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี แนวความคิดดังกล่าว จึงประหนึ่งเป็นก้อนเส้าไว้เหยียบยันก่อนจะผ่นกายเข้าสู่ มหาสารแห่งการวิเคราะห์งานศิลปกรรมอื่นๆ ต่อไป

บรรณานุกรม

พิชิต ชัยเสรี. การบรรยายในรายวิชา 3503522 สุนทรียศาสตร์แห่งดุริยางค์ไทย. ภาคการศึกษาปลาย, 2547.

มนตรี ตราโมท และวิเชียร กุลตัญท์. ฟังและเข้าใจเพลงไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยเชชม, 2523.

ลิลลา ศรีประพันธ์. เดี่ยวซอด้วงเพลงนารายณ์แปลงรูป สามชั้น. งานวิจัยระดับปริญญาตรี คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2537.

